

Calluna

34(3) 2017

Calluna

Utgiven i samarbete mellan

VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING och
BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG

ÅRG. 34 2017 NR 3

ISSN 2000-2335

Redaktör: Birgitta Herloff Ansvarig utgivare: Gösta Börjeson

Redaktionskommitté: Eva Andersson, Evastina Blomgren, Kurt-Anders Johansson, Michael Johansson, Erik Ljungstrand

VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING

Bankgiro: 5155-4400 Årsavgift: 150 kr

Adress: c/o Studieförbundet Sjuhärad
Yxhammarsgatan 8-10 503 31 Borås

Hemsida: <http://vbotaniskaforening.se>

E-post: info@vbotaniskaforening.se

BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG

Plusgiro: 52 41 55-9 Årsavgift: 150 kr

Adress: Botanhuset
Box 461 405 30 Göteborg

Hemsida: <http://www.bfign.se>

E-post: botaniska.foreningen@bfign.se

STYRELSE:

Ordf: **Gösta Börjeson**
Damngatan 10 566 32 Habo
036-40611 / 0705-957096 gosta.borjeson@telia.com

V ordf: **Birgitta Lindqvist**
Forbondegatan 27 462 41 Vänersborg
0701-736214 birgitta.lindqvist97@gmail.com

Sekr: **Ulla-Britt Andersson**
Tingvallavägen 3 461 32 Trollhättan
0706-459333 carin.u-b.andersson@telia.com

Kassör: **Olof Janson**
Kårtorp 1 533 97 Götene
0511-53026, 53016 / 0705-690386

Övriga: **Rolf-Göran Carlsson**
Södra Bergvägen 13 541 31 Skövde
0500-471411 / 0705-713435
rolf-goran.carlsson@telia.com

Kurt-Anders Johansson
Henrik Gjutares gata 36 B 541 45 Skövde
0500-411780 / 0706-301736
johansson.kurt-anders@telia.com

Michael Johansson
Bodagatan 27, 507 42 Borås
0704-552247 / 0723-184581 ambrosia20@live.se

Peter Laudon
Ryttaregårdsv. 14, 532 73 Varnhem
0511-60586 / 0706-520911
peterlaudon1@gmail.com

Erik Ljungstrand
Järkholmsvägen, pl 614 436 56 Hovås
0708-559628

Enar Sahlin
Box 3 438 05 Hindås
0301-10848 / 0706-604919, enar.sahlin@telia.com

Lennart Sundh, SUNDH MILJÖ
Odengatan 24 521 43 Falköping
0709-667959 hem: 0515-16759
sundh.miljo@telia.com

Rapportmottagare: Lennart Sundh
Floraväktarsamordnare: Michael Johansson, Enar Sahlin
Exkursjonskommitté: Peter Laudon, Birgitta Lindqvist,
Erik Ljungstrand

Hemsidesansvarig: Lennart Sundh
Botanik i Väst-ansvarig: Lennart Sundh

STYRELSE:

Ordf: **Aimon Niklasson**
Trolltjärn 18 436 40 Askim
031-261378 / 0736-254461
aimon@bahnhof.se

V ordf: **Börje Wernersson**
Heljered's Byväg 13 428 36 Källered
0737-255678
borje.wernersson@gmail.com

Sekr: **Erik Ljungstrand** (se vänsterspalten)

V sekr: **Kenneth Bergerson**
Karduansmakareg. 26 415 07 Göteborg
031-266637 / 0707-872415
kennethbergerson@gmail.com

Kassör: **Sören Svensson**
Båtsman Gräs g. 11 422 57 Hisings Backa
031-523865 / 0703-222403
soren.svensson@mbox303.tele2.se

Övriga: **Ragnhild Crawford**
Önneröd 150 442 72 Kärna
0303-226123 / 0730-228517
ragnhild.neil.crawford@gmail.com

Claes Gustafsson
Storesandsvägen 7 430 82 Donsö
0703-210641
claes.gustafsson@bioenv.gu.se

Enar Sahlin (se vänsterspalten)

Staffan Wall
Gibraltargatan 44 412 58 Göteborg
031-160560 / 0766-346240
wall@chem.gu.se

Floraväktarsamordnare: Michael Johansson, Enar Sahlin
Exkursjonskommitté: Eva Andersson, Kenneth Bergerson,
Johan Grudemo, Lars Jonsson, Erik Ljungstrand
Eftersitskommitté: Stina Andersson, Eva Falk, Eva van
Odijk

Hemsidesansvarig: Aimon Niklasson
Botanik i Väst-ansvarig: Börje Wernersson

Ordföranden i VBF har ordet

Gösta Börjeson

Dammgatan 10, 566 32 Habo, gosta.borjeson@telia.com

Botanikvänner!

Ännu en växtsäsong går mot sitt slut. Aktiviteterna har varit många. Förutom föreningens exkursioner har arbetet med vår utflyktsguide gått vidare och är nu inne på slutvarvet. Det mesta har handlat om kontroller i fält på de sista objekten. Nu återstår lite skrivande och komplettering med bilder samt layoutarbete innan vi kan börja korrekturläsa.

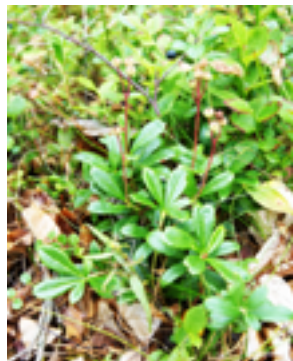
Floraväxteriet rullar på, men skulle behöva kompletteras med aktiva åtgärder på utvalda lokaler. I Habo har länsstyrelsen tagit initiativ till naturvårdsbränning på Hökensås för att gynna mosippa och lummer och denna gång har man tagit till lite större arealer vilket jag tror kan vara nödvändigt. Under året har vi också fått bränning av våra slåttermarker i Tålåsen för att få bort inträngande ljung och buskvegetation. Just nu arbetar man med vård av ryllokalerna utefter Vätterkanten. Där behövs röjning för att undgå samma öde som drabbat många av artens övriga förekomster i Skaraborg. Glädjande nog hittades under våren en ny växtplats på Hökensås med många fertila rosetter. Det skall bli intressant att följa upp utvecklingen där.

Många ömtåliga växtplatser ligger i närheten av expansiva tätorter. Därför är det viktigt att hänsyn tas i den kommunala planeringen. Just nu arbetar många kommuner i vårt område med nya översiktsplaner. Här bör vi bevaka att botaniskt värdefulla områden blir

beaktade. Eftersom översiktsplanerna ofta har lång giltighetstid kan det vara bra att försöka få med den botaniska aspekten i planerna.

Invasiva arter har uppmärksammats på senare år. Både arter som sprids från odling och sådana som på annat sätt lyckats hitta nya nischer och ökar explosionsartat bör uppmärksammas och kartläggas. I vårt område kan vi till exempel observera renfana, kanadensiskt gullris, kanadabinka, blomsterlupin och jättebalsamin. Ett bra system för att kartlägga dem behövs.

Några av landets bästa naturfotografer är verksamma i vårt område. Inte sällan dokumenterar de botaniska sevärdheter. För att ytterligare stimulera florafotograferingen kunde vi utlysa en tävling om årets bild för att sedan publicera den i Calluna och/eller på vår facebook-sida. Det vore väl en trevlig idé?

Ryll vid Hulebo

Botaniska Föreningen i Göteborg

Program för perioden september 2017 - februari 2018

Torsdag 28 september kl 19:00. Naturvård för ”torpare”. *Calle Bergil* och *Ola Sjöstedt*, författarna till den hyllade boken ”Naturvård för torpare”, berättar om bokens tillkomst och tipsar om vad man kan göra för att gynna blommande, fladdrande, surrande, smygande och ringlande vänner kring torpet eller sommarstugan. Båda är naturvårdsbiologer med lång erfarenhet av skötsel – och utebliven skötsel – av kulturlandskapet. Allt till bilder av natur- och landskapsfotografen *Tore Hagman*. *Eftersits med anmälan.*

Torsdag 26 oktober kl 19:00. Blomdoftämnen: analys, struktur, funktion. Professor *Gunnar Bergström* berättar om hur dofterna styr i samspelet mellan växter och insekter i naturen. Inom forskningsområdet kemisk ekologi har alltsedan 1960-talet kunskap byggts upp om beteendestyrande kemiska signaler, särskilt doftämnen: pollinationsattraherande substanser hos blomväxter och feromoner hos insekter. Studier över *Ophrys*-orkidéernas pollinationsbiologi och andra exempel ges. Med kombinationen gaskromatografi (separation) och masspektrometri (identifiering) har ett antal arter undersökts.

Onsdag 1 november kl 19:00. Bestämningkväll. Föreningens medlemmar hjälps åt att bestämma kärlväxter som inte fått något namn under året eller där man vill diskutera fynden. Tag med belägg eller foton som ni undrat över eller kom bara för att lyssna eller dela med dig av dina kunskaper. ”Knytkalas” för dem som vill.

Torsdag 23 november kl 19:00. Växter jag mött. Alla medlemmar i BFiG är denna afton varmt välkomna att dela med sig av årets fynd och botaniska upplevelser från när och fjärran. Du kan ta med dig digitalfoton, dior eller pappersbilder, herbarieark eller konvolut för att visa dem för oss andra. Du kan berätta om goda minnen, framföra “allmänna funderingar” eller delge tips på intressanta utflyktsmål. Anmäl dig gärna till vice sekreteraren redan några dagar i förväg, så att han kan planlägga kvällen på bästa sätt. För dig som planerar att visa digitala bilder gäller att dessa helst bör föreligga i “rent” JPEG-format, vara tvåsiffrigt numrerade (“01.jpg”, “02.jpg” o.s.v.), ej större än 3 MB, samt lämnas in till ordföranden (helst på ett USB-minne) senast tisdag 21 november, för att kontrollera att allt fungerar.

Torsdag 14 december kl 19:00. Mitt liv med botaniken. *Gunnar Weimarck* är förutvarande prefekt för Göteborgs Botaniska Trädgård och professor emeritus i systematisk botanik och växtgeografi vid Göteborgs Universitet. Han tar oss med på en sextiofemårig tidsresa längs delar av botanikens utveckling under denna långa tid med stöd av hans egen skiftande verksamhetsinriktning. Det hela började med ett studium över myskgräs *Hierochloë* med då gängse problemställningar och metoder och fortsatte med försök att genom enkla kemiska metoder få ut mer information ur myskgräsen och några andra växtsläkten. Sedan följde numeriska studier av myskgräsens följearter på lokaler i Fennoskandien och vad de kan visa av de olika myskgräsens ståndortspreferenser.

Parallellt drog två nya projekt igång: dels ett om björnlokor *Heracleum*, dels ett om att göra Atlas över Skånes Flora färdig och tryckt. En multivariatanalys av kartorna i Atlasen blev det sista större arbetet, inklusive en förkortad version på svenska i den nya Floran i Skåne. Mindre artiklar med vetenskapshistoriskt och populärvetenskapligt innehåll har kommit ut av och till. *Eftersits med anmälan.*

Torsdag 25 januari 2018 kl 19:00. Bland alpros och tozzia. *Lars Arvidsson* ger glimtar från botaniska strövtåg i de österrikiska alperna 2007-2010. Föredraget är en växtkavalkad från olika miljöer i Bad Gastein med omnejd. Lars guidade under fyra år åtta grupper av turister i den artrika floran och det är bilder från dessa exkursioner som kommer att visas.

Torsdag 22 februari 2018 kl 19:00. Madagaskar, lemureernas och orkidéernas ö. *Ragnhild Crawford* berättar om växter och djur på Madagaskar. Områden som besöktes var nationalparkerna i söder, den torra sydvästra delen med sin speciella flora av baobabträd och "bläckfiskträd". Dessutom gjordes en tur i norr, genom Canal des Pangalanes och vidare upp till Île Sainte-Marie med den fantastiska orkidén Queen of Madagascar *Eulophiella roempleriana*. Madagaskar är känd för sin höga grad av endemism och det får vi se prov på. Vi kan förvänta oss bland annat orkidéer, suckulenter, lemurer, färggranna fåglar, och kanske lite folkliv. *Eftersits med anmälan.*

EFTERSITS till självkostnadspris (50 kr). Obligatorisk anmälan till Stina Andersson (031-55 10 24, 0702-91 23 49) senast tre dagar före föredraget. Om du får förhinder måste du lämna återbud.

LOKAL för våra föredrag är, om inget annat anges, Botanhusets (f.d. Botaniska institutionens) föreläsningssal på Carl Skottsbergs gata 22 B i Göteborg. Tyvärr går det inte att ställa upp husets entrédörr i samband med mötena, men någon medlem kommer att finnas i närheten av entrédörren för att släppa in dem som kommer i tid. Om du skulle råka bli försenad till ett föredrag kan du knacka på föreläsningssalens bakre fönster (gå uppför backen till vänster från entrén), så kommer det snart någon som öppnar för dig.

ALLA är välkomna till föredragen härövan, vilka arrangeras av Botaniska Föreningen i Göteborg, även de som (ännu) endast är medlemmar i Västergötlands Botaniska Förening, liksom vänner och bekanta till medlemmarna. Vi samarbetar dessutom med Studieförbundet.

FONDMEDELSANSÖKNINGAR FÖR ÅR 2018. Alla medlemmar i föreningen kan ansöka om penningmedel ur "Harald Fries' och äldre medlemmars fond" för "Botaniska undersökningar, främst avseende Västsveriges flora". Ansökan skall senast den 15 januari 2018 ha inkommit till: Botaniska Föreningen i Göteborg, Box 461, 405 30 Göteborg. Ansökan skall innehålla en kortfattad beskrivning av projektet jämte en beräkning avseende dess sannolika kostnader; för de projekt som tidigare har beviljats medel skall dessutom en redogörelse för hur dessa använts bifogas.

Botaniska Föreningen i Göteborg och Västergötlands Botaniska Förening

Exkursionsprogram för vegetationsperioden 2017 (del 2)

För exkursionerna gäller:

- Deltagande i exkursion bör – om inte annat anges – anmälas till Kenneth Bergerson, 0707-87 24 15, gärna med SMS. Ange vilken exkursion det gäller, namn, telefon samt om du har tillgång till bil och kan ta med passagerare. Bilburna bör alltid anmäla sig – för planeringens skull – och om möjligt infinna sig vid den första samlingsplatsen (om de är flera). Endast de som är anmälda kan informeras om sena ändringar i programmet eller om exkursionen skulle behöva ställas in (kontrollera gärna även på www.bfig.se eller *Botanik i Väst* på Facebook). Anmäl dig helst inte mer än en vecka i förväg.
- Fältklädsel, inklusive stövlar, rekommenderas, om inte annat anges. Glöm inte lupp och anteckningsbok!
- Ta med matsäck – även på kvällsturena, om du så önskar.
- Samlingstiderna avser tid för avfärd, så var på plats i tillräckligt god tid innan.
- Samåk i största möjliga utsträckning; på många lokaler är parkeringsmöjligheterna begränsade.
- Rekommenderad ersättning till bilägaren är 24 kronor per mil, att fördelas mellan alla i bilen (alltså även föraren), om inte annat har avtalats.
- Kontrollera kollektivtrafikens linjer och tider, då ändringar kan ha skett efter programmets tryckning; om så skett gäller normalt de tidsmässigt närmaste avgångarna.
- Till exkursionerna är även icke medlemmar välkomna att följa med, men vid begränsat deltagarantal gäller krav på medlemskap (i BFiG eller VBF) redan vid anmälan.
- Eventuella frågor ställs till Kenneth Bergerson (0707-87 24 15), Eva Andersson (031-58 31 41), Birgitta Lindqvist (0701-73 62 14) eller direkt till exkursionsledaren.

Söndag 8 oktober: Lavexkursion i Göteborgs centrum med *Staffan Wall*. För några decennier sedan fanns praktiskt taget inga lavar i Göteborgs centrum på grund av luftföroreningarna, främst svaveldioxid från svavelhaltiga bränslen. Efter att svaveldioxiderna i stor utsträckning eliminerats har man återfått en intressant lavflora. Vi ska titta på vilka arter som återkommit och dessutom några nya som har invandrat från sydliga breddgrader. Vilka arter som finns här i nuläget ska dokumenteras för att jämföra hur lavfloran utvecklas under kommande år. Vi samlas vid Trädgårdsföreningens ingång mitt emot Stora Teatern kl. 10:00. Anmälan senast 6 oktober.

Lördag 14 oktober: Svampexkursion med *Robert Daun*. Vi samlas vid Botaniska Trädgårdens huvudentré kl. 10:00 för en vandring antingen i Vitsippsdalen eller i Änggårdsbergen, beroende på tillgången på svamp. Vi kommer i stort sett att röra oss på eller i nära anslutning till gångvägar och stigar. Anmälan senast 12 oktober.

Torsdag 15 februari 2018: En “vinterinkursion” genom **Växthuset** i Botaniska Trädgården med *Mats Havström*. Om du har längtat efter att få skåda “något grönt” under den långa, mörka vintern så är detta rätt tillfälle. Ett flertal exotiska växter från varmare länder borde blomma som bäst, inte minst “kuddvivorna” ur släktet *Dionysia*. Samling vid växthusentrén kl. 18:00. Anmälan senast 12 februari.

Facebook-gruppen Botanik i Väst

På senvåren i år gick medlem nummer 1000 med i vår Facebook-grupp Botanik i Väst och i början av augusti hade antalet stigit till 1090. Det är stort intresse för gruppen vilket är trevligt och aktivitetsnivån har varit god under sommaren.

Gulsippa i Habo

Gösta Börjeson (text och foto)

Dammgatan 10, 566 32 Habo, gosta.borjeson@telia.com

I min flora över Habo kommun (Börjeson 2004) har jag tagit upp fyra förekomster av gulsippa *Anemone ranunculoides* i Habo socken. Det var i samtliga fall enstaka plantor som nu ser ut att ha försvunnit. Alla fanns nära hus och gårdar och kan därför antas ha varit spridda därifrån.

På senare år har dock några nya fynd dykt upp, fyra i Brandstorps socken och en i Habo socken. Jag har fått kännedom om dem via Margareta Nilsson (Brandstorplokaler) och Lars Olof Markstad (Habolokalen). Arten är svår att upptäcka om man inte är ute i blomningstid, då bladen är mycket lika vitsippans. Bladflikarna är dock något trubbigare och färgen lite ljusare.

I Brandstorp ligger lokalerna samlade nära gården Hästebäcken. Två av förekomsterna finns i bäckravinen söder om

gården, en (a) mellan länsväg 195 och den gamla parallellvägen och en (b) strax öster om länsvägen. De övriga två finns utefter den gamla parallellvägen. En (c) i korsningen med Hökensåsleden och en (d) mitt emot förekomst (a) på andra sidan vägen där en bruksväg går upp till en åker. I bäckravinen finns dessutom rikligt med blåsippa *Hepatica nobilis* och desmeknopp *Adoxa moschatellina* ända ner till Vätterstranden.

Förekomsten i Habo socken ligger utefter riksväg 26/47, 600 meter väster om gården Ljunga, i den södra väggkanten. På alla ställen täcker bestånden cirka 2 m². De ligger i naturlig miljö, en bit ifrån bebyggelse, men hur spontana förekomsterna är kan naturligtvis diskuteras.

Gulsippa i Brandstorp, lokal (a).

Uddbräken funnen på Falbygden

Jörgen Grahn (text och foto)

Peppareds Torg 12, 431 50 Mölndal, grahn@snipabacken.se

På valborgsmässoaftonen cyklade jag ut från Falköping för att vandra i strandskogen utmed ån Slafsan vid Rössberga (som stavas Rörsberga på Sveriges länskarta och andra mera moderna kartor) i Valtorps socken (men dock – nu för tiden – i Torbjörntorps församling), sju kilometer nordost om staden. Växtligheten var föga utvecklad, vilket passade mig bra: jag kunde fokusera bättre på fågellivet och landskapet. Det enda intressanta i växtväg jag såg var gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* i ett par källflöden, och nyuppkomna blad av kärffibbla *Crepis paludosa*. I ån spreds pestskräp *Petasites hybridus* och vallört *Symphytum* sp. nedströms Rössberga kvarn (kallas dock Valtorpskvarn på Sveriges länskarta)..

På vägen tillbaka passerade jag ett litet stenbrott omgärdat av huvudsakligen granskog. Jag gjorde en avstickare dit, mest för att se vad det var för bergart. Slafsan skär sig ner genom kambrosiluren, och kalkstensplatån kring Mösseberg och Älleberg avbryts här.

Det måste ha varit sandsten i stenbrottet. Det var litet – cirka 40 meter tvärs över – och, som det verkade, gammalt. Det var svårt att se att det kunde ha varit till någon större nytta, för det var nästan fyllt av de brutna stenmassorna. Dessa var klädda med ett tjockt täcke av mossor och lavar, som påminde om det på vissa av blockmarkerna kring Mösseberg. Lavarna hade kanske varit värda att studera, om jag hade varit insatt.

Uddbräken *Polystichum aculeatum*

Jag var lite extra uppmärksam på ormbunkar, efter att ha letat – och hittat – kambräken *Blechnum spicant* i Mölndal helgen innan. Jag tog mig över stenmassorna för att se om jag kunde hitta något i stil med svartbräken *Asplenium trichomanes* i brottkanten. Här och var låg mer eller mindre vissna fjolårsblad av träjon *Dryopteris filix-mas*, eller vad det nu är för ormbunke som gärna koloniserar äldre stenskravel. I övrigt saknades kärlväxter nästan helt.

Bredvid en sådan vissnad ormbunke växte en annan som var mindre och helt grön. När jag böjde mig ner och kände på ett blad var det stadigt, läderartat och glansigt och bladflikarna smalnade av i taggliknande spetsar. I samma ögonblick förstod jag att jag hade gjort ett fynd. Men vad?

Jag har erfarenhet av taggbräken *Polystichum lonchitis* från fjällsluttningar, och i juli 2016 stannade jag till vid den kända lokalen för uddbräken *P. aculeatum* i klinten vid Hälleklis, så jag hade sett den

med. Jag blev dock besviken i Hällekis; vid mitt mycket korta besök upplevde jag växten där som en intetsägande, ”generisk ormbunke”. Jag trodde den skulle vara som taggbräken, men i stället var den något jag skulle kunna gå förbi utan att se något särskilt med.

Jag förstod i alla fall att det handlade om någon av de där ovanliga arterna, och att några foton skulle räcka för artbestämning. Att ta belägg kom inte på fråga för det fanns bara ett exemplar med sju bladskivor.

När jag kom hem kunde jag konstatera att bara uddbräken stämde in. Uddbräken beskrivs som knuten till stenig, kalkpåverkad skogsmark. I Sverige förekommer den främst i Dalsland (14 lokaler 2006, flera mycket individrika) men det finns också några få lokaler på Gotland och i Skåne. Den blev ny för Västergötland 2002, när ett exemplar hittades vid Blomberg, Kinnekulle (Bruhn 2003). Ytterligare en lokal med tre exemplar hittades vid Hällekis 2011.

Uddbräken är fridlyst i hela landet, och rödlistad som EN, starkt hotad (Kannesten 2008).

Bladen på plantan vid Rössberga var bara cirka 30 centimeter långa, så jag antar att det rör sig om ett ungt exemplar. Möjligen spelar den relativt öppna och torra växtplatsen också in. Jag undersökte resten av brottet lite (men inte intilliggande skog) utan att hitta fler exemplar. Det är dock inte ovanligt att ormbunkar dyker upp med enstaka exemplar; så gör ju till exempel kambräken.

Jag kan inte se några tydliga hot mot plantan. Få lär röra sig i stenbrottet och riskera att rubba blocken den växer i. Skogen kring brottet är inte avverkningsmogen på länge. Kanske

torrperioder och det relativt öppna läget är den största risken.

En möjlig källa till lokalen vid Rössberga framkom i diskussioner jag hade i efterhand med falbygdsbotanister. Det visade sig att Christer Larsson odlar flera exemplar i sin trädgård i Valtorp. Christer meddelade att de köptes i handeln i slutet av 1980-talet, och att det var enda gången han sett arten till salu.

Det ligger nära till hands för mig att anta, att Rössbergalokalen etablerats därifrån, mindre än två kilometer bort. Om jag räknar lite på det (med en väldigt förenklad modell), borde ungefär tusen gånger så många sporer från en planta i Valtorp landa, jämfört med från en på Kinnekulle. Från Dalsland blir kvoten femtusent återigen, för en enda planta.

Man kan antagligen studera bladformer för att få en bild av släktskapet, men det har jag inte gjort.

Uddbräken *Polystichum aculeatum*

Andersson, P.-A. 1984 (rev. 2006). Faktablad: *Polystichum aculeatum* uddbräken. – ArtData-banken, SLU, Uppsala.

Bruhn, Å. 2003. Uddbräken *Polystichum aculeatum* på Kinnekulle. – Calluna 20(4).

Kannesten, C. 2008. Uddbräken – aktuella förekomster i Sverige. – SBT 102:6.

Återfunna gräs – lundskäfting och skuggsvingel

Kenneth Bergerson (text och foto om ej annat anges)

Karduansmakaregatan 26, 415 07 Göteborg, kennethbergerson@gmail.com

Kan verkligen två så disparata – och i mångas ögon lite dubiösa fritidsintressen som botanik och bergsklättring ha något med varandra att göra? Jodå, absolut! Efter att under många år ha sysslat med båda kan jag intyga att de kan ”befrukta” varandra. Dels kan botaniska utflykter innebära att man upptäcker nya klätterberg, dels kan besök i klätterområden föra en till platser som man knappast som botanist skulle ha sökt sig till.

Under ”Stora berget” i Seglora fann Lars Ingemansson och jag stora bestånd av lundkardborre, i sällskap med så trevliga arter som desmeknopp och sötvedel. Under nedstigning i Vålseröd – en hög och brant bergvägg i en sidodal till Bärfendal i Bohuslän – gjorde vi vårt första egna fynd av kambräken. Detsamma gäller den – enligt vår erfarenhet – mycket sällsynta hällebräken, som vi fann under klätterklipporna i Aspenäs norr om Aspen. ”Ja, den ser man ju här och där” hävdar Erik Ljungstrand, och det har han förstås rätt i, men det hindrade inte att vi glädde oss mycket över att för första gången ha hittat den själva. Och så kan man förstås använda klättertekniken som ett medel att få se arter på utsatta lokaler. Med repsäkring kunde Evastina Blomgren för första gången ta sig upp till hyllan på Brattön där vårvialen växer, och på Älgö gavel letade Lars och jag glansbräken genom att från båt klättra upp i sprickor som såg lämpliga ut – men vi hittade tyvärr ingen.

Kenneth klättrar vid Costa Blanca i Spanien
Foto: Jenny Andersson

Strax söder om Angeredsbron, vid det gamla och rätt bedagade ”Gårdstens gästgiveri” i Agnesberg, som man ser från 45:an, finns en förvånansvärt hög och stor sydvänd bergvägg, som på senare år har upptäckts av klättrare. Från vägen döljs berget helt i den lummiga vegetationen, och man anar inte att det finns där. Vid en klättertur dit den 23 juli 2015, med botaniskt helt ointresserade vänner, noterade jag genast spridda tuvor av ett bredbladigt gräs, som såg intressant ut. Även utan tillgång till flora

kunde jag konstatera att det rörde sig om lundskafting *Brachypodium sylvaticum* – ett tuvat gräs med (nästan) oskaftade småax i en lutande vippa kan knappast vara något annat. I anslutning till en fälld trädstam, som tydligen används som ”basläger” av klättrarna, blomrade ett 20-tal tuvor. Men denna sällsynthet såg ut att leva farligt; klippan är populär bland klättrare. Marken är hårt sliten direkt under bergväggen, och även en bit ifrån där man byter om och sitter och fikar. Dessvärre verkar lundskaftingen ha sin tyngdpunkt just där, även om man hittar spridda bestånd i slänten både ovanför och nedanför. Vegetationen är något lundartad, dock utan några påtagliga tecken på rikare mark. Dagen efter var jag tillbaka för att ta belägg, och ytterligare några dagar senare för att ta koordinater och rapportera till Artportalen.

Lundskafting – den har även kallats lundlosta – betecknas i Västgötafloran (Bertilsson m fl 2002) som sällsynt, med 20 lokaler i 10 rutor – närmast i Skepplanda i Ale kommun samt i Östad och Långared i Alingsås kommun. Någon aktuell lokal i Göteborgs kommun finns inte, däremot anges några äldre, ej aktuella lokaler med gamla belägg, bland annat: ”Göteborg Angered, lund mellan Agnesberg och Gårdstena 1928 H. Fries (GB, LD, S), 1934 N. Alroth (GB)”. Angivelsen stämmer bra med lokalen för mitt fynd – Agnesberg nedanför och Gårdsten uppe på berget. I Bohusfloran (Blomgren, Falk, & Herloff, (red) 2011) anges lundskafting vara sällsynt, med 18 fynd i 12 rutor – närmast på Koön och Brattön. Mycket talar för att detta är ett återfynd av Harald Fries gamla lokal, och den enda nu aktuella i Göteborgs kommun.

Lundskafting *Brachypodium sylvaticum*

Inför min BFiG-exkursion till Bokedalen i Jonsered den 17 maj 2016 hade Roger Gahnertz och Robert Daun – båda gamla ”Bokedalsbotanister” – uttryckt intresse av att vara med och före konkurrera. För mig, som har bottenlösa svarta hål när det gäller vissa växtgrupper, var detta ett gyllene tillfälle att komplettera min växtlista inför exkursionen. Dessutom är det ju mycket roligare att vara ute i sällskap med trevliga vänner, och chansen ökar att göra fynd. Vi lyckades hitta en kväll, torsdagen den 12 maj, då vi alla tre kunde komma loss; det borde förstås vara lätt ordnat då två av oss – Roger och jag – är pensionärer, men alla med någon insikt vet ju att som pensionär är man mer upptagen än någonsin.

I vackert vårväder träffades vi på reservatsparkeringen vid Jonsered station och började med en promenad i den gamla parken därintill, som i dag utgörs

av en i sina nedre delar fuktig slänt med högstammiga bokar, ekar och andra lövträd. I den sedvanliga lundfloran ingick även några välkända och förväntade gräsfröinkomlingar: skogsstarr, vitfryle och parkgröe. Men så fick Roger ögonen på några nästan lysande gröna, täta, drygt decimeterhøga tuvor av ett gräs med mycket smala blad – skuggsvingel *Festuca heterophylla*. Någon vippa hade förstås inte utvecklats ännu, men just i detta tidiga stadium är skuggsvingeln förmodligen lättast att känna igen; senare blir den obehagligt lik vissa former av rödsvingel, framför allt en annan gräsfröinkomling, tuvsvingel *Festuca rubra* ssp. *commutata*. Och just Roger var förstås väl lämpad att göra upptäckten; han är ju bekant med arten från sina inventeringar i Rosenlund på Koön och vid Sundsby på ön Mjörn i Bohuslän.

Fyndet dokumenterades förstås med koordinater och rapporterades på Artportalen, men hur skulle jag kunna återfinna de få tuvorna vid min exkursion fem dagar senare? Det bästa vi kunde hitta var en murken gren, som vi stack ner i marken; den gjorde inte mycket väsen av sig, och mycket riktigt hittade jag inte tillbaka till fyndplatsen vid exkursionen. Men det blev bra ändå – vi fick se alla vårblommorna som vi egentligen var där för.

Villa Bokedalen, på vars marker fyndet gjordes, har anor från 1600-talet och har bebotts av flera prominenta göteborgare. Aktuell i detta sammanhang är nog Oscar Dickson, som under senare delen av 1800-talet innehade egendomen som sommarnöje och ”jaktstolt”, och som investerade i en ambitiös trädgård med stort växthus. Det är väl rimligt att anta att parken i samband därmed besåddes med gräsfrö från Sydeuropa; skuggsvingeln

Skuggsvingel *Festuca heterophylla*

hör ju till den tidens gräsfröinkomlingar, som framför allt Nils Hylander har utrett i sin doktorsavhandling. Den är känd från Bokedalen sedan tidigare; Västgötafloran uppger ”Partille 2 lokaler 1933-38 N. Hylander (GB, LD, S, UPS)”. Den ena av dessa lokaler avser Bokedalen, med två belägg samlade av Hylander, den andra Villa Skogsly i Paradiset i Partille. När den senast sågs, eller snarare rapporterades, i Bokedalen har jag inte lyckats utröna.

Den 21 juni 2017 hade jag ånyo åtagit mig en kvällsexkursion i Bokedalen, nu med fokus på våra vanligaste gräs och andra stråväxter, men naturligtvis ville jag även visa skuggsvingeln. Jag hade avtalat med Lars Erik Norbäck att föreklurera på förmiddagen samma dag, och med kort varsel fick vi förstärkning i form av Erik Ljungstrand. Under några fina förmiddagstimmar gick vi runt i den gamla parken, och utöver tidigare kända fynd kunde Erik visa oss ett

bestånd av lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, som även den här hör till gräsfröinkomlingarna.

I den skuggiga miljön i parken hittade vi inga blommande strån av skuggsvingeln – det är nog för mörkt där – men i kanten av en trädgård söder om järnvägen, där vi avsåg

att beskåda ytterligare en gräsfröinkomling, vitrapunkel *Phyteuma spicatum*, hittade Erik några blommande tuvor av skuggsvingel. Och i muren alldeles intill kunde vi, mycket pedagogiskt, studera förväxlingsarten tuvsvingel.

Trolig selleristäkra vid Klare mosse på Hisingen

Sören Svensson (text och foto)

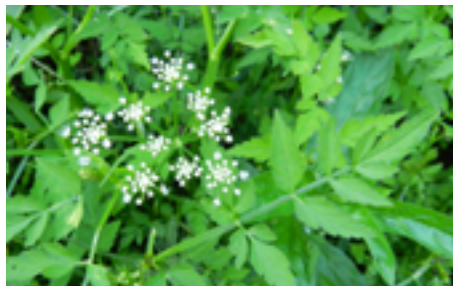
Båtsman Grås gata 11, 422 57 Hisings Backa, soeren.svensson@mbox303.tele2.se

I juni skickade Christoffer Pencak ett foto på en obekant bladig (ej blommande) växt till Erik Ljungstrand. Den 18 juni besökte Erik och jag platsen. Erik tog med ett exemplar och efter ett par timmar återkom han med ett preliminärt besked: den obekanta umbellaten är troligen *Oenanthe javanica*. Thomas Karlsson och Lars Fröberg kontaktades, men de kände inte till denna växt. Arten är i så fall troligen ny för Norden. Det finns flera *Oenanthe*-arter som är mycket giftiga, men *O. javanica* är ätlig. I år har den i Svensk Kulturväxtdatabas (SKUD) fått det svenska namnet selleristäkra.

Selleristäkran odlas som bladgrönsak i östra och södra Asien. Inte så långt från fyndplatsen finns tre koloniområden (på 200, 500 respektive 700 meters avstånd). Måhända någon invandrare odlar den på sin kolonilott. I mitten av augusti gick jag igenom dessa områden, men såg inget som liknade *Oenanthe*.

Om man vill se växten, så viker man av från Björlandavägen in på Klaravägen. Efter 50 meter svänger man vänster in på Klaremossevägen. Där finns en

parkering för besökare till Klare mosse. 150 meter efter parkeringen och 10 meter före några kraftledningarna finns ett vattenfyllt dike vinkelrätt ut från vägen. Diket är mer eller mindre invaderat av växten. I augusti har den börjat blomma och flocken stämmer med *Oenanthe* (inget allmänt svepe och ett enskilt svepe som är flerbladigt). Koordinaterna är RT90 6408735 1267490. Den exakta växtplatsen är belägen i Tuve socken i Västergötland, men inte mer än cirka 50-100 meter från landskapsgränsen till Björlanda socken i Bihuslän; hela lokalen Klare mosse delas mellan de två landskapen.

Trolig selleristäkra *Oenanthe javanica*

Så vackert det kan vara i en trädgård

Inger Andersson

Övre Olskroksgatan 8, 416 67 Göteborg, eivormarianne40@gmail.com

Jadå, visst ser jag en och annan i kruka och i rabatter, men att råka på en stor gräsmatta, som en hel äng, i en trädgård i Örgryte i Göteborg! Med KUNGSÄNGSLILJA! Vilken lycka! Nej, då stannar jag inte vid grinden då ägaren säger varsågod och kom in, det finns mer därborta.

Det har tagit några år för kungsängsliljan att breda ut sig. Den första husägaren lade grunden till härligheten i början av 1900-talet och sen har efterföljande trädgårdsintresserade skött ”mattan”.

Enligt vissa källor var det Olof Rudbeck den äldre som tog liljan från Nederländerna till Botaniska trädgården i Uppsala,

men den hamnade också i den kejserliga trädgården i Wien. Till Kungsängen i Uppsala kom den visst med ett lass jord, sen har den stannat kvar och spridit sig.

Många namn har den fått sen dess: damspelskrona, gyllenägg, vipägg, ormskal-la – bondmorans förkläde är bättre. Sven Green sa att det går tio röda på en vit.

Nu besöker jag denna trädgård varje vår – ett måste. Vill du följa med till våren? I mitten av maj 2017 var det Evastina Blomgren och Birgitta Herloff som följde med. Bondmorans förkläde stod i sin vackraste blom och samsades gott med ängsbräsmorna.

Kungsängsliljor och ängsbräsmor

Foto: *Evastina Blomgren*

Exkursion till trakterna kring Röros och Folldal

Birgitta Lindqvist

Forbondegatan 27, 462 41 Vänersborg, birgitta.lindqvist97@gmail.com

Efter en lång dags färd tisdagen den 11 juli längs bland annat E6:an och E45 kom vi fram till vacker fjällnatur och Skottgården / Henningsgården i Brekken cirka tre mil öster om Röros i Norge. De flesta inrymdes i Skottgården, men några av oss placerades på Henningsgården, ett stenkast därifrån.

Redan vid dörren välkomnades vi varmt

av Oda-Marie, som tagit över gården efter sina föräldrar. Men man kan ändå säga att det är ett familjeföretag eftersom mamma Jorid och pappa Ole-Peder alltid finns med. Gården har anor från 1600-talet och har varit skjutsstation, telegraf, gods- och poststation samt gästgiveri. Familjen Skott köpte gården 1774 och den har sedan gått i arv i släkten.

Kenneth Bergerson och Roger Halvorsen utanför Skottgården

Foto: Åke Lindqvist

Skottgården ser inte märkvärdig ut från utsidan. Men inne möts man av en stor gästvänlighet, levande ljus och tidsenlig inredning.

Efter visning av våra mysiga rum bjöds vi till salongen. Jorid berättade kort om gårdens historia och kvällens middag. Hela veckan skulle vi bjudas på 3-rätters middag med råvaror från trakten. Efter en underbar middag serverades kaffe / te med chokladpraliner i salongen. Under tiden gick vår exkursionsledare, Roger Halvorsen, igenom morgondagens program.

På onsdagen fick vi sovmorgon och frukost kl. 8:00. Samling kl. 10:00 vid bilarna för att åka till naturreservatet Sølendet, beläget cirka 700-800 meter över havet. Det regnade lite lätt och var bara 6 grader varmt. I den något torrare delen letade vi upp tre låsbräknar: mån-nord- och topplåsbräken. Inte illa! Där växte också fjällummer, krypljung, slidstarr, fjällruta och fjälltimotej mellan fjällbjörkarna. Längre in växte bland annat gullspira, svarthö, spindelblomster, grönkulla, korallrot, tvåblad, smörboll, fjällskräp, dvärgtranbär och taggstarr. Vi drog oss vidare upp mot ett våtare område. Där ringlade en liten bäck. Här fick vi se fler orkidéer som lappnycklar, jungfru Marie nycklar, blodnycklar, brudsporre, ängsnycklar och en del svårbestämda hybrider. Här var ganska blött, men det hindrade inte Ingemar Jonasson från att kasta sig raklång för att fotografera. Men så blev hans jeans också blöta vilket senare bidrog till att han fick köras tillbaka till Skottgården.

Ja, många orkidéer fick vi se, men var fanns brunkullan? På tillbakavägen hördes dock ett plötsligt åååå! Där stod den så vacker i full blom, ett enda exemplar. Ner på knä igen och fotografera!

Brunkulla

Foto: *Birgitta Lindqvist*

Nästa ställe blev Sakrisodden vid sjön Aursunden, som är känd för sin förekomst av sibirisk aster. Det enda kända naturliga växtstället i västra Europa sedan 1874. Sibirisk aster trivs i grusblandad sand men var nära att dö ut i samband med reglering av sjön. 1974 fanns endast 2-4 plantor kvar och ingen i blom. Jorunn Sakrisvoll från närliggande gård beslutade sig på eget initiativ att försöka rädda växten. 1976 grävde hon upp plantorna och satte dem något högre upp i uppluckrad sandjord för att rotsystemet skulle utvecklas. Hon gav dem också lite gödsel och vatten vid torr väderlek. Idag finns cirka 1000 plantor tack vare henne. Jorun Sakrisvoll tilldelades Statens Naturvernråds hedersrose 1984. Tyvärr såg vi inga blommande exemplar men många knoppar var på väg att slå ut.

Dagen avslutades vid Røragens strand. Där fann vi sträng-, sump-, dy- och

Ragnhild Crawford fotograferar polarmadrör med hjälp av exkursionsledaren medan hon lär sig om vinden

Foto: Eva Andersson

Fjällvickerblåvinge har ett litet utbredningsområde i Norden i det sydliga fjällområdet, här på värdväxten fjällvedel

Foto: Eva Andersson

myrstart. Några ståtliga kung Karls spira såg vi också. Efter middagen berättade Ole-Peder om den gamla bygden.

Efter tidig frukost på torsdagsmorgonen och rejält lunchpaket åkte vi iväg mot Folldalsområdet. Det var lång väg dit, men ack så vackert. Gamla gårdar och hytter låg högt upp med fjällen omkring sig. Nedanför rann Glåma och senare Folla vackert glittrande. Det kändes som att vara i Österrike.

Vid ett stopp vid en vägg såg vi både fjäll- och lappvedel samt en underart till madrör, polarmadrör *Calamagrostis neglecta* ssp. *groenlandica*. Polarmadrör är känt från Folldalsområdet men det finns (ännu) ej något bekräftat fynd från Sverige.

Vi åkte vidare längs Folla och kom till en kulle nära älvens strand. Mycket grus och sand har lagrats sen istiden. Dags för lite lunchpaus när solen kom fram! Man upptäcker en del när man sätter sig ned. Där växte bland annat fjällgentiana, dvärglumner, rosenbinka, fjälllarv, blågull och grådraba.

Närmare älvstranden växte vippvedel, isvedel, smalviva, gullbräcka, slätter-

blomma, borststarr och klådris. Vi letade efter brokstarr men utan att finna den.

Vi lämnade stället och for tillbaka längs Folla för att titta på krypsäv. Nere vid stranden låg vi på alla fyra för att leta efter denna lilla oansenliga växt. Vår ledare Roger hittade den mycket sällsynta växten till allas glädje. Dock upptäckte Enar Sahlin till sin förfäran att han glömt sin anteckningsbok på förra stället (med anteckningar även från en Frankrikesresa). Åke Lindqvist erbjöd sig att åka tillbaka med Enar och hans fru för att leta upp boken. Under tiden skulle vi andra dra oss uppåt fjället för att leta efter dovrevallmo

Folla

Foto: Åke Lindqvist

Isvedel

Foto: *Birgitta Lindqvist*

Dvärgtätört

Foto: *Eva Andersson*

och norsk malört, men utan resultat. Gott resultat blev det dock för Enar när vi åkte tillbaka för att plocka upp de tre. Ett bra tips från Åke gjorde att Enar hittade boken igen. Enar blev både tacksam och glad.

Dagen avslutades med myren vid Kulvedrøsten där vi hittade ängsgentiana (vid väggen), huvudstarr, klubbstarr, linnea och blad av dvärgtätört samt parasollmossa.

Dagen därpå fanns det önskemål om ett besök i Röros. Staden är ett gammalt gruvsamhälle där koppar utvanns. De gamla byggnaderna från 1700-1800-talen används än idag av invånarna. Röros finns med på UNESCO:s världsarvslista och är idag känd för utmärkt mat, vacker träkyrka

Röros

Foto: *Åke Lindqvist*

och fantastisk arkitektur. Stora slagghögar ligger kvar. Det blev bara Inger Olausson och Åke som "gjorde" Röros.

Vi övriga åkte till Skårhammardalen i närheten av Röros. Med myggstift och uppdragna jackor/tröjor traskade vi in bland den nästan invasiva nordiska stormhatten. I dalen hittade vi många fina arter som ögonpyrola, ängsmyskgräs, fjällruta, lapptåg, norrlandsarv, svedstarr, lappspira, grönbräken, fjällhüllebräken och den vackert gulblommande fjällviolen. En mycket trevlig lokal!

Trevligt hade också Inger och Åke haft när vi plockade upp dem i Röros för att avsluta dagen vid en myr i närheten.

På myren hittade vi bland annat knaggle-, sved-, slid- och myggstarr samt björnbrödd, blodnycklar, brudsporre och trådfräken.

Tillbaka till Skottgården för att få lite egentid innan middagen. Men den tiden försvann när våra norska deltagare Norman Hagen och Per Marstad hittat ett ställe med dvärgtätört i blom. Fort iväg dit för att fotografera den lilla söta växten. Dessutom hittade vi vitsippsranunkel i närheten av Skottgården. Vilken fantastisk dag och supergod mat på kvällen.

På lördagen gick färden mot Tolga och

vidare upp till Knappsetremyren. Roger sa att där fanns den sällsynta jämtstarren. Vi letade och fann den ganska snabbt. Det blev jubel i gänget och ett ”kryss” för många. Där växte också huvudstarr och bruntåg.

Vi åkte nedför Knappåsen och parkerade vid Bjøreggens naturreservat. En fin lokal med både lapp- och fjällgentiana, smal- och fjällviva, norrlandsviol, lapp- och vippvedel, gullspira, rosenbinka. Nu började det att bli ganska varmt ute, cirka 19 grader.

Längre ner i backen växte storgröe, nordlundarv och kanelros. Vid myren letade vi efter myrull som skulle finnas där. De flesta gav upp och segade sig svettiga tillbaka i den branta backen till bilarna. Dock inte Enar, som till slut fann den och tog med ett belägg. Där växte också källdunört och mossviol (ej i blom).

På hemvägen tog vi en tur upp på fjället mot Vingelen. Uppe på höjden stannade vi

till för att betala vägavgift. Vi passade på att titta på den vidunderliga utsikten med snöklädda fjälltoppar i bakgrunden.

Vid ett vattendrag letade vi efter brokstarr igen. Men ingen syntes till. Däremot såg vi fjälltrav, fjällveronika, fjällsyra och skavfräken.

Nöjda för vi tillbaka till Skottgården för ännu en 3-rätters middag och tacktal av Lasse Johnson till Roger för en fantastisk vecka med många fina arter och trevliga lokaler. Ett extra tack också till Kenneth Bergerson som dragit det tyngsta lasset med planering och genomförandet av resan.

Söndag, hemresa! Vi tackar och kramar om Oda-Marie, Jorin och Ole-Peder för all varm hjärtlighet under vistelsen och supergod mat hela veckan. Vi kommer gärna tillbaka!

Stort tack till Roger och Kenneth som ordnat allt så bra!

Gunilla Tochtermann vid krypsävslokalen ser nöjd ut

Foto: *Eva Andersson*

Tvenne böcker om blommor (egentligen!)

Aimon Niklasson (text och foto av böckerna)

Trolltjärn 18, 436 40 Askim, aimon@bahnhof.se

Till min yngste son ”Må det alltid finnas en blommande äng och anblicken och ljudet av surrande humlor som han kan njuta av”. Så inleder Dave Goulson sin bok **Galen i humlor** i svensk utgåva på Volante förlag 2015.

Dave är biologiprofessor i England och börjar sin bok med att beskriva hur det kom sig att han blev så intresserad av just humlor (också det en läsvärd historia i sig!). Detta ledde till att han började forska om humlor och kom då att särskilt intressera sig för vallhumlan. Denna art hade han inte möjlighet att se i England

för den dog ut 1988 (sista exemplaret sågs i Dungeness, Kent). Humlan fanns dock i Nya Zeeland och orsaken till det var det engelska kolonialväldet. För att få foder till de nya djuren importerades rödklöver till södra halvklotet och såddes på stora arealer men dessa satte inga frön beroende på att det saknades pollinatörer, vilket man först inte förstod. Det blev därför dyrt att köpa nya frön från England varje år! En insektsintresserad banktjänsteman löste gåtan. Därför importerades vallhumlor sedan man misslyckats med import av andra arter (tänk vad olika årstider mellan länderna ställer till med!).

Men varför försvann den i England? Jo, när bilar och traktorer utvecklades behövdes inte hästen och därmed inte klövern som foder till hästarna. Dessutom började man använda konstgödsel vilket tog bort växelbruket med klöver (kvävefixering med blågröna alger även kallade cyanobakterier) vilket tillsammans med övergödning gjorde att blommorna försvann till förmån för gräs. Spiken i kistan kom under kriget när isoleringen gjorde att all tänkbar mark lades under plogen för matproduktion. Samtidigt med att blommorna försvann, så försvann vallhumlan.

Efter historien om hur det gick till när vallhumlan försvann får vi kunskaper om hur humleåret ter sig och om den ”varmblodiga humlan”. Vi får en ”kort” historia om biets (humlans) utveckling från superkontinenten Gondwanalands tid

för 135 miljoner år sedan. Återkommen till nutid får vi veta hur humlor hittar hem och inte minst om hur han bar sig åt med sina studenter för att undersöka det.

Han beskriver ganska ingående hur humlans ”fotsvett” ger en doftsignal som så småningom dunstar bort på besökta blommor och talar om när just den blomman var besökt tidigare. Vi har nog alla någon gång förundrats över hur humlan i rask fart väljer ut enstaka blommor i ett klöverhuvud men ratar de flesta och hur det kan gå till?

Det är spännande att följa hur han med sina studenter åkte runt på de gamla kolonierna på södra halvklotet för att leta efter vallhumlor för att ta tillbaka dem till England, men det misslyckades.

Insikten om att de skånska vallhumlorna var relativt nära besläktade och hade en större genetisk variation (de få humlor som en gång i tiden kom från England till södra halvklotet blev naturligtvis en ”genetisk flaskhals”) ledde till samarbete med svenska humleforskare och ett antal vallhumlor flyttades till England från Sverige (vi har ju även samma årstider). Återstår att se hur det lyckas.

Goulson beskriver humlekrig och gökhumlor och humlornas fiender liksom storleksvariationens betydelse för de olika individerna i ett samhälle och hur de blivit mycket viktiga som kommersiella pollinatörer i tomatodlarnas växthus. Detta beskrivs med stor inlevelse. Det finns även ett kapitel om blommor och bin men blommor genomsyrar hela boken och detta stegras mot finalen.

Eftersom han inte kunde försäkra sig om att få använda mark för längre experiment på sitt universitets mark och marken är dyr i England tog han det drastiska steget att köpa ett gammalt fallfärdigt ruckel för

en spottstyver på andra sidan kanalen i Frankrike trots att han inte kunde någon franska. Med hjälp av sin far och sina studenter lyckades han under ett antal år rusta upp huset till beboelighet och efter att ha skyfflat bort jorden och till slut utnyttjat höskallrans förmåga att kväsa gräsväxten genom sitt halvparasitiska levnadssätt lyckades han även till slut få sin efterlängtade blomsteräng och återkomst av humledrottningarna allt medan de avlägsna grannarna förundrades.

Han avslutar boken med att beskriva hur han bildade en stiftelse för humlornas bevarande i England. Denna allra sista del av boken är kanske den mest läsvärda för en botaniskt intresserad läsare. Är man inte intresserad innan så blir man!

Goulsons bok är en utmärkt aperitif till...

Naturvård för torpare av Calle Bergil, Ola Sjöstedt och Tore Hagman. Melica media förlag 2017. Förordet är skrivet av Stefan Edman.

Jag råkade sitta på ”Botan” när Calle och Ola kom bärande på sina böcker till ”releasen” och fick nöjet att som första person pröva deras mobila betalsystem skarpt.

Denna bok är verkligen en guide och inspirationskälla som underrubriken heter! Calle och Ola har ju lång erfarenhet både av teori och praktik och den pedagogiska ådran saknas minsann inte heller. Tore har också egna praktiska erfarenheter förutom att fotografera så där som man bara kan om man känner naturen väl och med samma känsla som vi erfarit i hans tidigare böcker, såsom exempelvis *Mulens marker* och *Gläntor* för att nämna några. Jag kan inte se mig mätt på slättergubbarna på helsidesbilden som följer förordet!

Man behöver förstås inte vara ”torpare” för att glädjas åt denna bok. Boken börjar

med en glänta och sen får vi berättelsen om hur den kom till och vilket idogt arbete som kanske främst de cirka 100 000 torparna, som en gång i tiden fanns, gjort innan svälten drev iväg en stor del av Sveriges befolkning till USA. Visste ni att torparepoken juridiskt sett tog slut 1943?

De geologiska och klimatologiska förutsättningarna beskrivs liksom människans och dagmaskens förutsättningar för att omskapa växtförhållandena. Ett antal växter som indikerar kalkhaltig mark beskrivs med teckningar av Calle och vi får lära oss att vara försiktiga med att kalka i dessa marker!

Flera nyttiga referenser nämns i texten. Vi får möta flera familjer som bidrar till att göra boken mycket nutida och levande. Först ut är exempelvis Mats och Susanne på Lars-Nilsgården i Broddetorp, som med utsikt över Hornborgasjön fortfarande slår stora marker med lie och dessutom odlar 70 olika sorters äpplen och 55 sorter av potatis! Mats har även kurser i lieslätter och vi får i boken lära oss skillnaden mellan en vanlig gammaldags lie och en knacke-lie och hur de används.

Ett långt kapitel ägnas naturligt nog åt konsten att skapa en äng och dess historik och kopplingen till i första hand kon. Speciellt intressant är hur man kan hitta gamla ängsrester genom att se i naturen och se vilka växter som växer där idag. Dessutom visas de växter som om de finns visar att det tillförts stora mängder gödsel eller att det är så igenväxt att det är relativt svårt att återskapa ängen. Ängssvamparna får också vara med och mykorrhiza finns inte bara i skogen!

Till och med gräsmattan och sommarstugans trädgård får en hyllning när det gäller att bidra till den biologiska mångfalden. Flera goda praktiska tips följer. Hos Aino och Lennart på Mosserud beskrivs även årscykeln med hamling och fagning. Hamlingens historia och betydelse beskrivs sen mer ingående i ett eget kapitel och det göres nedslag hos klanen Bergil i Abbekås och Lotta på Lövön. Sen uppmanas vi att köpa en ko! Om skälen får du läsa i boken.

Sista familjen ut är Ingemar och Margareta Zachrisson på Mysten i Hemsjö.

Ett mycket ingående kapitel ägnas åt vattnet och dess betydelse och ett annat om hur man bygger bostäder inte bara åt människan och fåglar utan för en stor mängd olika varelser som kanske varit oupptäckta för de flesta.

Boken avslutas med ett kapitel om torpets odlade växter som ju ofta står kvar länge sedan huset förfallit och med en filosofisk epilög. Det finns även en tabell som visar vilka fjärilar, humlor och solitärbin som gynnas av olika växter. Referensförteckningen även innefattande ett stort antal hemsidor är omfattande.

Detta är en viktig, välgjord och vacker bok. Läs den också!

Till minne av Andreas Stansvik

Aimon Niklasson (text och foto)

Trolltjärn 18, 436 40 Askim, aimon@bahnhof.se

En av våra yngre medlemmar i Botaniska Föreningen i Göteborg, Andreas Stansvik har avlidit den 5 juli 2017 genom en tragisk fallolycka på Färöarna under en exkursion anordnad av nordiska bryologföreningen. En äldre man drog med sig Andreas i ett fall ner i en ravin. Andreas blev 41 år.

Andreas arbetade som programmerare men tillbringade mycken tid i skogen och vid fiskevatten såväl i Norden som i Kanada. Andreas hade en mycket stor insikt i gammelskogens betydelse och arbetade aktivt för dess bevarande inte minst i skogarna nordost om Göteborg i taigans yttersta utposter. Främst var Andreas intresserad av mossor där han tillägnat sig en stor kunskap genom många timmar i fält och vid mikroskopet och inte minst genom studium av litteraturen. När detta inte räckte för en säker artbestämning gick frågan ofta till Peter Carlsson eller togs upp i vår mossocirkel där Peter var den självskrivne ledaren (elev till Harry Andersson!) och Andreas den bästa eleven. Andreas var alltid en entusiastisk, positiv, vänlig och öppen person som lätt delade med sig av sina fynd och kunskaper och till och med av sina misstag på ett humoristiskt och för oss andra lärorikt sätt. Andreas intresserade sig särskilt för släktet *Grimmia* och hann publicera några artiklar om mossor.

Vill man hedra Andreas finns åtminstone till och med september månads utgång

en samlingsfond i Andreas namn på Naturarvets hemsida för bevarande av ett stycke skog i Ale kommun (till minne av Andreas, www.naturarvet.se).

Tack Andreas för den tid vi fick lära känna dig. Det blir mycket tomt utan dig i vår studiecirkel och i gammelskogen men där möts nog våra tankar...

Andreas i fält letande efter arter i släktet *Grimmia*. Björnbärsberget, Tossene socken, NO Bovallstrand den 3 juli 2016.

Anagrambräcka

Birgitta Herloff

Skepparegången 6, 413 18 Göteborg, birgitta.herloff@gmail.com

I slutet av maj i år, närmare bestämt den 24:e, gick jag nedför Mattsonsliden i vår bostadsrättsförening. Mellan liden och Johanneskyrkan finns en slänt som är bevuxen med gräs, kirskål och ett och annat träd. En bit nerför slänten såg jag en växt som jag inte kände igen. Jag är inte den som kan klättra över en mur, gå nerför en backe och ta ett belägg. Jag kollade igenom ”MoStEr” men hittade ingen växt som såg ut som den jag sett.

Jag mailade till Erik Ljungstrand: ”I onsdags såg jag en växt som jag inte kunde identifiera. Jag kollade inte så noga utan tänkte återvända men på torsdagen bröt förkylningen ut. Min något dimmiga minnesbild: tre höga stänglar med små gulvita klocklika blommor eller knoppar ensidigt placerade. Ganska stora runda blad, naggade eller sågade.”

Erik ringde så snart han fått mailet och föreslog anagrambräcka *Tellima grandiflora*. Jag googlade genast och det stämde precis. (Erik har senare varit där och bekräftat bestämningen.) Jag bad en god vän att gå dit och ta ett foto vilket hon gjorde.

Visst är anagrambräcka ett egendomligt namn! Bräckan tillhörde tidigare släktet *Mitella* men omplacerades till ett nytt släkte som fick namnet *Tellima* – se där ett anagram!

Anagrambräcka *Tellima grandiflora* med sina fransiga blommor

Foto: Sören Svensson

Anagrambräckan kan bli upp till 60 cm. Den växer i skogar i västra Nordamerika från Alaska till norra Kalifornien. Den kan förekomma som trädgårdsflykting. Den är naturaliserad i exempelvis Storbritannien. Fringecups heter den i sitt ursprungsland. Det torde betyda fransbägare och det är

träffande: i kanten på de små bågarna sitter långa fransar.

Den 3:e juni besökte Sören Svensson slänten och då var den klippt. En stängel kvarstod.

I västgötafloran anges en lokal för anagrambräckan: Slottsskogen 1999. I supplement 2 av floran hade en lokal tillkommit: Arboretet 2009. I Artportalen nämns utöver de nämnda: Ramberget 2011 och Kronängen, Björlanda 2013. Enstaka fynd har gjorts i åtta andra landskap.

Det blev ett kryss för mig i år också fast min ork är på upphällningen. Och ett ädelkryss dessutom!

En bit ner på Mattssonska liden sågs nå't okänt blommande i en rätt trist kirskaålsslänt.
Oj, nu hade det hänt:
ett helt eget kryss var på tiden!

Anagrambräcka *Tellima grandiflora* med Johanneskyrkan i bakgrunden

Foto: Berit Kadefors

Börjes blomkluringar

Plocka du blåbär så tar-ja hallonen.
Hen undvek en kollision, hen vejde.
Hellre rent mjöl i påsen än bov-ete.
Hellre en som har-klöver än en med alls-icke-klöver.
Växtvärldens komiker: vits-ippan.

Manusstopp för Calluna (4) 2017

Manuskript till Calluna häfte 4, 2017 skall vara redaktionen tillhanda senast den 15 november. Mejla helst ditt manuskript som oformaterad wordfil, bilder i JPEG och tabeller i excel som bifogade filer till birgitta.herloff@gmail.com.

Postadress och telefon:

Birgitta Herloff, Skepparegången 6, 413 18 Göteborg tel. 031 - 12 23 90.

Ring gärna i förväg och berätta vad du tänker skriva om.

Västergötlands Botaniska Förening säljer

Västergötlands flora, 743 sidor	200:-
Västergötlands flora, Supplement 1, 53 sidor	20:-
Västergötlands flora, Supplement 2, 32 sidor	20:-
Västergötlands Flora CD	50:-
Botanisk Västgötalitteratur, 63 sidor	50:-
Floran i Habo kommun, 256 sidor	150:-
Film: ”Drakblommans backar” Sundh Miljö	150:-

Eventuell portokostnad tillkommer

Botaniska Föreningen i Göteborg säljer

Göteborgs och Bohus läns fanerogamer och ormbunkar (Fries 1971), 453 sidor	100:-
En frisk och blomstrande perenn (Bernström 1989), 144 sidor	100:-
Medlemmar i BFiG kan köpa böckerna med medlemsrabatt för	75:-

Ovan: Fjällgentiana och lappgentiana fick deltagarna i exkursionen till trakterna kring Röros och Folldal se...
Foto: *Birgitta Lindqvist*

Framsidan: ...liksom även polarmadrör.

Foto: *Evastina Blomgren*

Innehåll

- 1 Börjeson, G. Ordföranden i VBF har ordet
- 2 BFiG:s program för perioden september 2017 – februari 2018
- 4 Exkursionsprogram för vegetationsperioden 2017 (del 2)
- 5 Facebook-gruppen Botanik i Väst
- 6 Börjeson, G. Gulsippa i Habo
- 7 Grahn, J. Uddbräken funnen på Falbygden
- 9 Bergerson, K. Återfunna gräs – lundskafting och skuggsvingel
- 12 Svensson, S. Trolig selleristäkra vid Klare mosse på Hisingen*
- 13 Andersson, I. Så vackert det kan vara i en trädgård
- 14 Lindqvist, B. Exkursion till trakterna kring Röros och Folldal
- 19 Niklasson, A. Tvenne böcker om blommor (egentligen!)
- 22 Niklasson, A. Till minne av Andreas Stansvik
- 23 Herloff, B. Anagrambräcka
- 24 Börjes blomkluringar
- 25 Manusstopp för Calluna
- 25 Föreningarna säljer

* Selleristäkra

Foto: *Sören Svensson*

Erik Ljungstrand meddelar precis innan tryckning att han nu, efter att ha studerat blommande individ, anser sig kunna med säkerhet utsäga att det rör sig om just selleristäkra *Oenanthe javanica* – ny för Norden!